

کتابخانه
کارل مارکس
گروندر یسه

دست‌نوشته‌های اقتصادی ۱۸۵۸ - ۱۸۵۷

مترجمان:

کمال خسروی - حسن مرتضوی

فهرست

۹	پیش‌گفتار مترجمان
۱۳	گل‌گشتی در خلوت‌گاه اندیشه‌ی مارکس / کمال خسروی
۲۷	باستیا و کری
۲۷	پیش‌گفتار
۳۲	XIV. گاه‌مزدها
۳۷	پیش‌درآمد؛ پیرامون «خطوط عمده‌ی نقد اقتصاد سیاسی»
۳۹	فهرست
۴۱	الف. پیش‌درآمد
۴۱	I. تولید، مصرف، توزیع، مبادله (گردش)
۴۱	۱. تولید
۴۱	الف) موضوع پیش روی ما نخست تولید مادی است
۴۵	۲. رابطه‌ی عمومی تولید با توزیع، مبادله، مصرف
۴۷	الف) [تولید و مصرف]
۵۰	ب) [تولید و توزیع]
۵۴	ج) سرانجام، مبادله و گردش
۵۵	۳. روش اقتصاد سیاسی
۶۲	۴. تولید، وسایل تولید و روابط تولید. روابط تولید و روابط مراوده. شکل‌های دولت و شکل‌های آگاهی در تناسب با روابط تولید و مراوده. روابط حقوقی. روابط خانوادگی
۶۷	خطوط عمده‌ی نقد اقتصاد سیاسی
۶۹	II. فصل پول
۶۹	آلفرد داریمون، درباره‌ی اصلاحات بانک‌ها، پاریس، ۱۸۵۶
۹۱	[پیدایش و ذات پول]
۱۱۹	[فلزات گران‌بها به عنوان حامل رابطه‌ی پولی]
۱۱۹	الف) طلا و نقره در مقایسه با سایر فلزات
۱۲۵	ب) نوسان‌های نسبت ارزشی فلزات متفاوت
۱۳۰	[دورگشت پول]
۱۳۲	الف) [پول به‌مثابه‌ی سنجه‌ی ارزش‌ها]
۱۳۶	ب) [پول به‌مثابه‌ی وسیله‌ی گردش]
۱۴۴	ج) پول به‌مثابه‌ی نماینده‌ی مادی ثروت (اندوختن پول. اما قبل از آن، پول به‌مثابه‌ی ماده‌ی عام قراردادها و غیره)

۱۷۳	.....	III. فصل سرمایه
۱۷۵	.....	[قسمت نخست: فرآیند تولید سرمایه]
۱۷۵	.....	فصل پول به مثابه‌ی سرمایه
۱۷۵	.....	[تبدیل پول به سرمایه]
۱۹۱	.....	۱. گردش و ارزش مبادله‌ای برخاسته از گردش. پیش شرط سرمایه
	.....	۲. ارزش مبادله‌ای منشأگرفته از گردش خود را پیش شرط گردش می‌داند، در گردش خود را حفظ می‌کند
۱۹۵	.....	و به میانجی کار خودافزا می‌شود
۲۰۴	.....	[مبادله بین سرمایه و کار]
۲۲۷	.....	[فرآیند کار و فرآیند ارزش‌یابی و ارزش‌افزایی]
۲۶۰	.....	[ارزش اضافی مطلق و نسبی]
۲۸۰	.....	[ارزش اضافی و سود]
۳۱۱	.....	[قسمت دوم: فرآیند گردش سرمایه]
۳۱۱	.....	[بازتولید و انباشت سرمایه]
۳۶۰	.....	[انباشت آغازین سرمایه]
۳۷۰	.....	[شکل‌هایی «از تولید» که بر تولید سرمایه‌دارانه مقدم‌اند]
۴۰۴	.....	[دورپیمایی سرمایه]
۴۳۲	.....	[نظریه‌ها پیرامون ارزش اضافی و سود]
۴۹۱	.....	[سرمایه‌ی پایا و در گردش]
۵۵۰	.....	[سرمایه‌ی پایا و رشد نیروهای بارآور جامعه]
۵۶۷	.....	[گردش و بازتولید سرمایه‌ی پایا و سرمایه‌ی در گردش]
۵۹۳	.....	قسمت سوم: سرمایه به عنوان بذر بارآور. بهره. سود (هزینه‌های تولید و غیره)
۶۲۰	.....	[افزوده‌هایی برای فصل‌های پول و سرمایه]
۶۳۲	.....	[پول هم‌چون سنجی ارزش‌ها]
۶۴۷	.....	[پول هم‌چون وسیله‌ی گردش و به‌مثابه‌ی ارزش قائم‌به‌ذات]
۶۶۰	.....	[ماشین‌آلات و سود]
۶۷۲	.....	[بیگانگی]
۶۷۳	.....	[نکات گوناگون و پراکنده]
۷۲۳	.....	۱. ارزش
۷۲۵	.....	واژه‌نامه‌ی فارسی به آلمانی
۷۲۹	.....	واژه‌نامه‌ی آلمانی به فارسی
۷۳۳	.....	نمایه‌ی اشخاص
۷۴۳	.....	نمایه‌ی موضوعی
۷۶۱	.....	فهرست منابع

II [I-1]. فصل پول^۱

آلفرد داریمون، درباره‌ی اصلاحات بانک‌ها*، پاریس، ۱۸۵۶

I.

«همه‌ی مصیبت‌های ما از آن‌جا ناشی می‌شوند که ما در حفظ فلزات گران‌بها در گردش و مبادله سماجت می‌ورزیم.»* (صص. ۱، ۲۲).^۳

«داریمون» با اقدامات تفضیعی‌ای آغاز می‌کند که بانک فرانسه*^۴ در اکتبر ۱۸۵۵ برای رفع کاهش تدریجی ذخایر نقدی/ش*^۵ (ص. ۲) انجام داده است. می‌خواهد جدولی*^۶ آماری از موقعیت این بانک طی پنج ماه پیش از اقدامات تفضیعی‌اش در اکتبر در اختیار ما بگذارد. برای این منظور، میزان ذخایر شمش آن را در هریک از این پنج ماه با «نوسانات سبب اوراق بهادارش»^۷، یعنی مقدار تنزیل‌های**^۸ انجام‌شده‌ی آن‌ها (اسناد تجاری، برات‌های مبادله‌ای موجود در سبد اوراق بهادارش) مقایسه می‌کند. بنا به نظر داریمون، رقمی که ارزش اوراق بهادار**^۹ در تملک بانک را بیان می‌کند،

«کمابیش معرف نیاز مردم به خدمات آن، یا به‌تقریب نشان‌دهنده‌ی ضرورت‌های گردش است و این، همان معنا را اعاده می‌کند.»* (ص. ۲).

همان معنا را اعاده می‌کند؟ ابتدا*^{۱۰}. اگر مقدار برات‌های** ارائه‌شده برای تنزیل** با «ضرورت‌های گردش»، یا با دورگشت پول^{۱۱} به معنای واقعی کلمه همانند بود، دورگشت اسکناس‌های بانکی توسط

۱. این فصل، که در اکتبر ۱۸۵۷ آغاز شد، دفتر اول و نیز هفت صفحه از دفتر دوم را شامل می‌شود - م. ف.

۲. تمام مشخصات صفحاتی که از این‌پس آورده می‌شود، به‌جز مشخصاتی خلاف آن، به اثر آلفرد داریمون در ویراستی مربوط است که مارکس به آن ارجاع داده - م. ف.

۳. برای ارزیابی از رساله‌ی درباره‌ی اصلاحات بانکی داریمون، هم‌چنین ر.ک. به نامه‌ی مارکس به انگلس، مورخ ۱۰ ژانویه‌ی ۱۸۵۷ - م. ا.

4. Banque de France
6. tableau

5. pour remédier à la diminution progressive de son encaisse
7. fluctuations du portefeuille

8. discounts

۹. securities، اصطلاحی‌ست بسیار وسیع و دربرگیرنده‌ی مجموعه‌ی گسترده‌ای از دارایی‌های مالی مانند سهام، اوراق قرضه، اسناد مالکیت یا دیونی که در تأمین مالی عملیات بزرگ، در دو بخش خصوصی و دولتی، استفاده می‌شوند و نیز دارایی‌های استفاده‌شده در پرداخت معامله‌ی تضمینی و تأمین - م. ف.

10. Ce qui revient au même? Du tout.

۱۱. Umlauf، این اصطلاح رایج، به‌ویژه در زبان اقتصادی، همیشه نمی‌تواند «گردش» ترجمه شود. اولاً به این دلیل که همیشه اصطلاح آلمانی Zirkulation را کامل و دقیق می‌کند. ثانیاً چون دقیقاً نه مربوط به گردش، بلکه حرکتی‌ست خاص پول که در

(۴۵۸,۶۱۹ فرانک) بیش از کاهش ذخایر شمش بوده است. واقعیتی معکوس، اما به درجات شگفت‌انگیزتری، با مقایسه‌ی ارقام مربوط به ماه می با ارقام مربوط به ماه ژوئن آشکار می‌شود:

ذخایر شمش در بانک	براهای تنزیل یافته توسط بانک
۲۸,۰۹۱۴,۰۲۸ فرانک	۳۱۰,۷۴۴,۹۲۵
۱۳,۷۶۹,۸۱۳ فرانک	۳۱۰,۳۶۹,۴۳۹

[1-2] بنابراین، ذخایر شمش از ۱۰ می تا ۱۴ ژوئن، بنا به این جدول، ۱۳,۱۴۴,۲۱۵ فرانک کاهش یافتند. **اها/اوراق بهاداری*** که بانک در اختیار داشت نیز به همین نسبت افزایش یافتند؟ برعکس، آن‌ها در همان دوره ۳۷۵,۴۸۶ فرانک سقوط کردند. بنابراین، ما در این جا فقط یک بی‌تناسبی کمی بین کاهش از سوی افزایش از سوی دیگر را شاهد نیستیم. حتی رابطه‌ی وارونه بین دو حرکت ناپدید شده است. کاهش عظیم از سوی با کاهش نسبتاً ضعیف‌تر از سوی دیگر همراه است.

ذخایر شمش در بانک	براهای تنزیل یافته توسط بانک
۱۳,۷۶۹,۸۱۳ فرانک	۳۱۰,۳۶۹,۴۳۹
۱۲,۶۲۹,۶۱۴ فرانک	۳۸۱,۶۹۹,۲۵۶

مقایسه‌ی ماه‌های ژوئن و ژوئیه کاهش به میزان ۱,۹۹,۱۴۰,۹۳ را در ذخایر شمش و افزایش اوراق بهادار** را به میزان ۱۷۱,۳۲۹,۷۱۷ فرانک نشان می‌دهد؛ یعنی کاهش ذخایر شمش ۴۸۲,۲۱۸,۱۱۰ فرانک^۲ بیش‌تر از افزایش مجموعه‌ی اسناد بهادار است.

ذخایر شمش در بانک	براهای تنزیل یافته توسط بانک
۱۲,۶۲۹,۶۱۴ فرانک	۳۸۱,۶۹۹,۲۵۶
۹,۷۸۴,۴۴۴ فرانک	۴۸۵,۶۸۹,۶۰۵

در این جا ما در هر دو ستون افزایش داریم: به این معنی که افزایش ذخایر شمش ۲۴,۱۵۴,۸۳۰ و افزایش سبد اوراق بهادار به میزان بسیار بیش‌تر ۶۶,۹۹۰,۳۴۹ فرانک^۳ است.

ذخایر شمش در بانک	براهای تنزیل یافته توسط بانک
۹,۷۸۴,۴۴۴ فرانک	۴۸۵,۶۸۹,۶۰۵
۱۳ سپتامبر ۲۸۸,۶۴۵,۳۳۳ فرانک	۴۳۱,۳۹۰,۵۶۲

کاهش ۵۰,۱۳۹,۱۱۱ فرانکی در ذخایر شمش در این دوره با کاهش ۲۷,۲۹۹,۰۴۳ فرانک در اوراق بهادار* همراه بود (در دسامبر ۱۸۵۵، با وجود مقررات تضییقی محدودکننده‌ی بانک فرانسه*، ذخایر نقدی** آن ۲۴ میلیون دیگر کاهش یافت).

۱. اشتباه محاسبه در متن اصلی. در واقع، ۷۱,۳۲۹,۸۱۷ - م. ف.

۲. اشتباه محاسبه در متن اصلی. در واقع، ۲۱۸,۱۱۰,۳۸۲ - م. ف.

۳. اشتباه محاسبه در متن اصلی. در واقع، ۷۶,۹۹۰,۳۴۹ - م. ف.

مقدار برات‌های مبادله‌ای تنزیلی تعیین می‌شود؛ اما این حرکت‌ها، نه تنها به‌طور میانگین موازی نیستند، بلکه اغلب در جهت عکس هم عمل می‌کنند. مقدار برات‌های مبادله‌ای تنزیلی و نوساناتش مقتضیات اعتبار را بیان می‌کنند، در حالی که مقدار پول در گردش توسط عوامل کاملاً متفاوتی تعیین می‌شود. داریمون برای هر نوع نتیجه‌گیری درباره‌ی گردش، ابتدا باید در کنار ستونی برای ذخایر شمش* و ستونی برای برات‌های تنزیلی، ستونی برای مبلغ اسکناس‌های بانکی در گردش تنظیم می‌کرد. برای سخن گفتن از مقتضیات گردش، به‌واقع بهتر بود که نخست به نوسانات در گردش واقعی توجه شود. نادیده گرفتن این حلقه‌ی ضروری مقایسه، فوراً ناشی‌گری غیر حرفه‌ای و خلط کردن عامدانه‌ی مقتضیات اعتبار با مقتضیات دورگشت پول - خلطی که در واقع، کل راز حکمت پرودونی بر آن استوار است - را فاش می‌کند. (مثل این که در جدول مرگومیر، بیماری‌ها را در یک طرف و مرگ‌ها را در طرف دیگر نشان دهند، اما تولدها را فراموش کنند). دو ستون داریمون (ر.ک. به ص. ۳)، یعنی ستون مربوط به ذخایر شمش بانک از آوریل تا سپتامبر در یک طرف و ستون دیگر مربوط به حرکت مجموعه‌ی اسناد بهادار در طرف دیگر، چیزی جز واقعیتی همان‌گویانه را بیان نمی‌کنند. یک همان‌گویی که نیاز به ایجاد نمونه‌ی آماری ندارد تا بدانیم به نسبتی که برات‌ها به بانک آورده می‌شوند تا شمش‌ها از آن بیرون کشیده شوند، مجموعه‌ی اسناد بهادار بانک با برات‌ها پُر و گاو صندوق‌هایش از شمش خالی می‌شدند؛ و حتی همین همان‌گویی که داریمون می‌کوشد با جدول‌اش آن را اثبات کند، به‌وضوح در این (جدول) بیان نمی‌شود. برعکس، نشان می‌دهد که از ۱۲ آوریل تا ۱۳ سپتامبر ۱۸۵۵، ذخایر شمش بانک حدود ۱۴۴ میلیون کاهش یافتند، در حالی که بر «بهای» اوراق تجاری در سبد اوراق بهادار آن حدود ۱۰۱ میلیون افزوده شد.^۱ بنابراین، کاهش ذخایر شمش* ۴۳ میلیون بیش‌تر از میزان افزایش اوراق تجاری تنزیلی بوده است. «اثبات» این همانی آن دو حرکت، (حتی) در نتیجه‌ی کلی همین حرکت پنج‌ماهه، با شکست روبرو می‌شود. مقایسه‌ی دقیق‌تر ارقام، مغایرت‌های دیگری را آشکار می‌کند.^۲

ذخایر شمش در بانک	براهای تنزیل یافته توسط بانک
۲۸,۰۹۱۴,۰۲۸ فرانک	۳۲۲,۹۰۴,۳۱۳
۱۲ آوریل ۲۸,۰۹۱۴,۰۲۸ فرانک	۳۱۰,۷۴۴,۹۲۵

به بیان دیگر، بین ۱۲ آوریل و ۱۰ می، ذخایر شمش به میزان ۱۱,۷۰۰,۷۶۰ کاهش یافتند، در حالی که رقم اوراق بهادار** به میزان ۱۲,۱۵۹,۳۸۸ افزایش یافت؛ یعنی افزایش^۲ در اوراق بهادار* حدود نیم‌میلیون فرانک

گردش انجام می‌شود. در واقع، مارکس آن را فقط برای پول به کار می‌برد و یکی از آن اصطلاحات (کم‌شماری) است که از معادل انگلیسی و فرانسوی برای آن در سرمایه استفاده می‌کند - Umlauf des Geldes- cours de la monnaie-currency. سرانجام، مارکس در جاهای مختلف توضیح می‌دهد که حرکت پول به‌واقع دورانی نیست. هم‌چنین ما Umlauf را که به پول مربوط است، به واژه‌ی cours (پیش‌نهاد مارکس) یا movement (حرکت) ترجمه کرده‌ایم - م. ف.

۱. این رقم باید «۱۰۸ میلیون» خوانده شود. خطای داریمون توسط مارکس تکرار شده است - ویراستار آلمانی.

۲. در دست‌نوشته، مارکس ارقام نقل‌شده از سوی داریمون را گرد می‌کند (داریمون سانتیم‌ها و فرانک‌ها را ارائه می‌دهد)؛ اما برخی از تقریب‌ها کاملاً صحیح نیستند - م. ف.

۳. اشتباه قلمی مارکس. بخوانید «کاهش یافت» و «کاهش» - م. ف.